

שיבת הכותל - ירושלים

שיחת הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת וירא תשס"ה

חשיבות ההתחברות לטוב

על ידי כך למוטב. לא כאב לו מספיק הדבר, שאינו יכול להשיא את בתו לעשו כדי להחזירו בתשובה, ועל כך נענש. זוהי כנראה גם הטענה על אברהם אבינו. גם אם התכוון לקדש שם שמים בזה שלא השאיר את אנשי סדום ברשותו, היה צריך לכאוב לו הדבר, ואולי היה צריך באמת להגיע להכרעה אחרת, שלא להחזירם כלל למלך סדום, גם אם מלך סדום יאמר "אני העשרתי את אברהם".

על פי זה אפשר אולי לפרש, שהפסוק שלנו מהווה תוכחה לאברהם על הענין הזה. "המכסה אני מאברהם אשר אני עֲשֶׂה"?! הרי אברהם אחראי במידה מסויימת להשמדת סדום! הוא לא יכול לשבת בשקט בחברון בלי לדעת מה עומד לקרות לאנשי סדום. צריך להודיע לו על תוצאות המעשה שעשה, "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו", שלא יעשו כך פעם נוספת, לוותר על קירוב רחוקים לאמונה, אלא ללמדו אותם דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, כדי שלא יאבדו בזה ובבא. אולי מותר לפרש כך את דברי ה' על אברהם, למרות שרש"י לא פרש כך.

אברהם ואיוב חרדים לחילול השם - במדרגות

שונות

על פי דברינו נמצא, שכאשר אברהם מתפלל על סדום, הוא מתפלל לא רק מפני אהבת החסד שלו לכל נברא, אפילו לרשעים כמו אנשי סדום, אלא גם מפני שמרגיש אחריות לגורלם של אנשים אלו. הוא מנסה להציל אותם מגזר הדין הנורא שבא עליהם במידה מסויימת בגללו. הוא מנסה לחפש להם זכות, אולי יש שם חמישים צדיקים, אולי עשרה... מנסה לבטל את רוע הגזירה, מפני שגזירה זו היא גם גזירה עליו, לפי רום מדרגתו.

אברהם מתפלל לקב"ה בכמה שלבים: אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר, ואם אין חמישים אולי יש ארבעים וחמשה, אחר כך הוא יורד עוד, עד שמגיע לעשרה צדיקים. רש"י מסביר שעשרה צדיקים יצילו פחות מחמישים. חמישים צדיקים יוכלו להציל חמש ערים, ארבעים יצילו רק ארבע ערים, ועשרה צדיקים יוכלו להציל רק עיר אחת (רש"י בראשית יח, כט). אברהם אבינו הולך אם כן בהדרגה הפוכה, לכאורה. הרי איך נוהגים במסחר? מציעים לשלם מעט, ואם ההצעה אינה מתקבלת - משנים אותה ומציעים מחיר גבוה יותר. והנה אברהם עושה כאן את ההיפך. מבקש להציל את כל חמש הערים המיועדות להפיכה בזכות חמישים צדיקים, וכשהקב"ה מקבל את תפלתו ומסכים להצעה, אברהם מבקש להציל רק ארבע ערים בזכות ארבעים צדיקים, אח"כ מבקש להציל שלש

מה לאברהם ולהשמדת סדום?

לפני שהקב"ה משחית את סדום, הוא אומר: "המכסה אני מאברהם אשר אני עֲשֶׂה! ואברהם הִיוּ יהיה לגוי גדול ועצום, ונברכו בו כל גויי הארץ, כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו" (בראשית יח, יז-יט). מה הכוונה כאן? למה "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו", הוא סיבה לגלות לאברהם מראש את התכנית האלקית להשמיד את סדום?

אולי מותר לפרש כך: הגילוי האלקי על העומד להתרחש בסדום, מהווה תוכחה לאברהם אבינו. קשה לומר דבר כזה, אבל ישנה הרי אסמכתא בדברי חז"ל לכך, שהיתה טענה כלפי אברהם אבינו בענין השמדת סדום (נדרים לב, א). מהי הטענה? - לאחר מלחמת המלכים ניגש מלך סדום אל אברהם ומבקש: "תן לי הנפש, וְהַרְכֵּשׁ קַח לְךָ" (בראשית יד, כא). מה היה על אברהם לעשות? אומרים חז"ל שהיה עליו לסרב לבקשתו של מלך סדום. היה צריך לעכב את אנשי סדום אצלו, ולהכניסם תחת כנפי השכינה. תחת זאת הוא מחזיר את אנשי סדום למלך סדום, וכתוצאה מכך מתדרדר מצבם הרוחני עד שמוכרחים להשמידם. כמובן שכוונתו של אברהם אבינו במה שעשה היתה טובה, הוא רצה לקדש שם שמים, לא לקחת ממלך סדום מחוט ועד שרוך נעל, וגם לא עבדים, כדי שמלך סדום לא יאמר "אני העשרתי את אברהם, ולא הקב"ה העשיר אותי" (שם, כג ורש"י שם). ובכל זאת, יחד עם הרצון לקדש שם שמים, היה צריך כנראה לחשוב מה יהיה עם כל האנשים הללו, שבמקום ללמוד בשיבתו של אברהם אבינו, ילכו ללמוד ב"ישיבה" של מלך סדום. לא היה צריך לעשות קידוש השם על חשבון עתידם הרוחני של כל הנפשות האלה.

כמובן, הטענה על אברהם אבינו על הזנחת עתידם הרוחני של הסדומיים, היא רק בבחינה דקה מן הדקה בפנימיות הלב, כעין מה שהסביר הסבא מסלבודקה, הגה"צ רבי נתן צבי פינקל זצ"ל, לגבי יעקב אבינו, שחז"ל אמרו עליו שנענש על כך שבפגישתו עם עשו אחיו החביא את דינה בתו בתוך תיבה, כדי שֶׁעֶשָׂו לא יראה אותה וירצה בה, דבר שאם יעקב היה מסכים לו, היה יכול לגרום לעשו לשוב בתשובה (רש"י בראשית לב, כג). חז"ל אמרו על כך: "מנעת חסד מאחיק, לא בקשת להשיאה דרך היתר, הרי היא נישאת דרך איסור". לא רצית לתת את דינה לעשו שתחזיר אותו בתשובה, הסוף יהיה ששכם הכנעני יקח אותה. וקשה: וכי צריך היה יעקב אבינו להשיא את דינה לעשו הרשע?! הרי כל יהודי יודע שצריך לחפש לבתו חתן תלמיד חכם וצדיק, ולא רשע מרושע כעֶשָׂו ח"ו. התשובה היא, הסביר הסבא מסלבודקה זצ"ל, שאמנם בפועל לא היה צריך יעקב להשיא את דינה לעשו הרשע, צריך היה באמת להחביאה ממנו כדי שלא יראנה כלל, אבל בכל זאת, לא היה צריך לסגור את התיבה חזק מדי... כלומר: היה צריך לכאוב ליעקב, שאינו יכול למסור את דינה בתו לעשו ולהשיבו

לעומת זאת אצל אברהם אבינו המצב הוא הפוך. לו אישית לא עומד לקרות שום דבר רע. רק לאנשי סדום הרשעים, המייצגים את ההפך מכל מה שאברהם מטיף לו, עומד לקרות דבר רע, ואף על פי כן חילול השם שבהשמדת סדום על הצדיקים שבקרכה (במידה וישנם כאלו) כואב לאברהם אבינו, ועל כך הוא נושא תפלה. ודאי אפוא שתפלה כזו נקיה מכל פניה אישית, ועל כן היא משולה לתאנה בשלה - "אברהם אמר בשולה", ואילו איוב שמתפלל מתוך סבלו האישי, ועל סבלם של ישראל לא התפלל - הרי שהרגשת חילול השם שבקרב אינה בשלה כל כך. הוא מתפלל על חילול השם רק כאשר גם לו כואב, ולכן אמרו עליו חז"ל - "איוב אמר פגה".

גלות מצרים - מידה כנגד מידה

כפי שהזכרנו, חז"ל מוסרים לנו שהיתה לקב"ה טענה על אברהם אבינו, שהחזיר את הסדומיים למלך סדום, ולא הכניסם תחת כנפי השכינה. לפי דעה אחת בחז"ל (נדרים לב, א), אברהם אף נענש על מעשה זה בכך שנגזרה גלות על בניו - "פי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום ונענו אותם, ארבע מאות שנה" (בראשית טו, יג) - כפי שמופיע מיד לאחר הסיפור על מלחמת המלכים ומסירת הסדומיים למלך סדום. מדוע העניש ה' את אברהם דוקא בעונש זה? - מידה כנגד מידה. ישראל יורדים במצרים למ"ט שערי טומאה, והיו עלולים חלילה להטמע שם ולהאבד לנצח. לולא שברגע האחרון רחם עלינו הקב"ה ושלח לנו את משה רבנו ואהרן ומרים, היינו נטמעים ח"ו במצרים. מידה כנגד מידה: אתה לא דאגת לאנשי סדום, תראה מה יקרה לבניך במצרים.

כך אולי גם בענין מכירת יוסף. הרי גלות מצרים באה במידה מסויימת כעונש גם על מכירת יוסף (ע"י שבת י, ב ותוס' שם ד"ה ה"ג). השבטים הקדושים חשבו את יוסף לרודף, ודנו אותו למיתה כדין רודף. אחר כך, בעצת יהודה, הם מוותרים על הריגתו, ומחליטים להתפטר ממנו באופן אחר. הם מוכרים אותו למצרים, כדי לא לראותו ולא לשמוע ממנו יותר. ומה עם עתידו הרוחני של יוסף? הרי יוסף עלול להטמע במצרים ח"ו, ולהפך שם לעובד אלילים כמו המצרים! מה שקרה לסדומיים אצל מלך סדום עלול לקרות גם ליוסף במצרים. כמובן, לא לנו לדון ח"ו את השבטים הקדושים, אבל כפי קוצר דעתנו בהבנת מעשיהם של ענקי עולם אלו, נראה לעינינו הכהות שלא מספיק אכפת להם אם יוסף יתקלקל במצרים. מצרים הרי לא הרבה יותר טובה מסדום, התורה משווה אותם זה לזה, "כמעשה ארץ מצרים... וכמעשה ארץ כנען" (ויקרא יח, ג). האחים הקדושים לא לוקחים מספיק ללבם מה שעלול לקרות ליוסף, ומכאן הדרך קצרה לכך שישראל יורדים למצרים ומדרדרים שם למ"ט שערי טומאה, מדה כנגד מידה.

גם בהלכה ישנו משקל רב לענין זה, שאדם צריך "לקחת ללב" דברים מסוימים. יש לנו כלל בהלכה, שאסור לעשות מעשים שמעוררים עלינו חשד שמא עברנו איזה

ערים בזכות שלשים, ולבסוף הוא מבקש רק על עיר אחת בזכות עשרה צדיקים. מה טיבה של ההדרגה ההפוכה הזו? נראה לבאר כך: אברהם אבינו מתפלל כאן על קידוש השם. הוא טוען, ששם שמים יתחלל עם ימותו בסדום הצדיקים עם הרשעים. "חללה לך מעשית פדכר הנה להמית צדיק עם רשע... חללה לך" (בראשית יח, כה), למה "חללה לך" פעם נוספת? אומר רש"י: "חלילה לך - לעולם הבא". כלומר, אם ימותו בסדום הצדיקים עם הרשעים, חילול השם יהיה כל כך נורא, שאפילו בעולם הבא הוא לא יתוקן (ע"י שפתי חכמים שם). אלא שבשלב זה אברהם אבינו מבין, שרק אם חמישים צדיקים ימותו בהפיכת סדום, יהיה זה חילול השם כל כך נורא, שלא יהיה ניתן לתקנו. הוא עוד לא מבין שגם ארבעים וחמישה צדיקים שימותו בסדום הוא חילול השם במדרגה נוראה כזו. תפילה צריכה הרי להיות אמיתית, נובעת מעומקא דליבא. אנו קטני הלב, מתפללים מתוך סידור, בנוסח קבוע שתקנו לנו אנשי כנסת הגדולה מה להתפלל בכל זמן וזמן. אבל בעצם תפילה צריכה לנבוע מעומק הלב, וכיון שאברהם אבינו לא מרגיש בשלב הראשון של תפילתו שמיתת ארבעים וחמישה צדיקים בסדום היא חילול השם בלתי ניתן לתיקון, ממילא הוא לא מתפלל על כך. אלא שמיד אחר כך, אחרי שהתפלל על חילול השם של מיתת חמישים צדיקים, מעלה אותו התפלה במדרגה, והוא מגיע למדרגה שכבר מרגיש בה חילול השם גם במיתת ארבעים וחמישה צדיקים, ואחרי שהתפלל על ארבעים וחמישה עלה עוד, עד שהגיע לבסוף למדרגה שהרגיש בה חילול השם בלתי ניתן לתיקון גם אם עשרה צדיקים ימותו בסדום. על פחות מעשרה לא התפלל עוד, מהטעם שבאר רש"י (יח, לב). אבל גם על עשרה הוא לא התפלל עד שהגיע למדרגה גבוהה דיה, להרגיש שגם בזה יש חילול השם נורא שאי אפשר לתקנו אפילו בעולם הבא. זוהי הסיבה להדרגה ההפוכה לכאורה שנקט בה אברהם אבינו בתפלתו על סדום. אכן היתה כאן ירידה בבקשת ההצלה (בתחילה ביקש על חמש ערים ונענה, ואח"כ בקש רק על עיר אחת), אבל היתה כאן עליה בבקשה על חילול השם שעלול לנבוע מהשמדת סדום על הצדיקים אשר בקרכה.

חז"ל אומרים (ב"ר מט, ט), שאותה תפילה שהתפלל אברהם אבינו, התפלל גם איוב (בנוסח אחר). אברהם אבינו אמר: "חללה לך מעשית פדכר הנה להמית צדיק עם רשע", ואיוב אמר: "אחת היא, על פן אמתתי: תם ורשע הוא מכלה" (איוב ט, כב). גם איוב מתאונן על חילול השם הנגרם מכך שהקב"ה מכלה תם ורשע גם יחד. ואולם חז"ל מתבטאים על דבריו של איוב ואומרים: "אברהם אמר בשולה, איוב אמר פגה" (ב"ר שם). כלומר, תפלתו של אברהם היתה בבחינת תאנה בשולה, ואילו של איוב - בבחינת פגה. למה פגה? מהי ה"פגיות" בתפלתו של איוב? אולי אפשר להסביר כך: איוב לא התכוון בתפלתו רק לשם שמים. אמנם איוב הוא "איש תם וישר ירא אלקים וסר מרע" (איוב א, ח), וא"כ ודאי כואב לו גם על חילול השם שנגרם מן היסורים הבאים עליו למרות צדקותו, אבל יחד עם זאת מעורב בצעקתו גם כאבו האישי על היסורים שבאו עליו, ואם כן אין תפלתו נובעת מלב שלם לגמרי. לפי דעה אחת בחז"ל, איוב בימי משה היה (ב"ב טו, א), ובכל זאת לא שמענו שבזמן שישראל סבלו במצרים, איוב התפלל על חילול השם שבדבר. רק כשאיוב עצמו סובל, אז הוא מתלונן על חילול השם שיש בזה, שצדיק כמוהו סובל.

להביא חטים לפסח. אמר ר' פנחס לנהר שיתן גם ליהודי זה לעבור. היה איתם גם סוחר ערבי שהתלווה אליהם. אמר ר' פנחס לנהר שיתן גם לערבי לעבור, שלא יאמר הערבי: כך עושים לבני לווייה? ! משאירים אותם מאחור? ! - נתן הנהר גם לערבי לעבור. רואים אם כן, שהתחברות לעושי מצוה משתלמת מאד. אפשר גם לעבור נהרות מכח ההתחברות הזו. גוי שאין לו שום קשר לפדיון שבויים ועוד פחות מזה לאכילת מצות בפסח, כשהתחבר לעושי מצוה, הצליח גם הוא לעבור את הנהר באופן ניסי.

הראשונים באמת כתבו, ששכן רע הוא גרוע מחבר רע. למה? כי חבר רע, לפעמים רואים אותו ולפעמים לא. אבל שכן, גם כשאין מתכוונן לפגוש אותו, אתה רואה אותו. בבוקר כשאתה הולך לסליחות, הוא הולך בדיוק לקרוא את העיתון, ובערב כשאתה הולך למנחה ומעריב, הוא הולך לבית מרזח או למשהו אחר. עצם הראיה של שכן כזה משפיעה. לא צריך לדבר איתו אף מילה, אתה לא חבר שלו, אבל עצם הראיה של הרע משפיעה. לא טוב להתחבר לדבר רע.

מסופר על ה"חפץ חיים" זצ"ל, שראה פעם יהודי מחלל את השבת. אסף ה"חפץ חיים" את הקהל לבית הכנסת, ומסר בפניהם דרשה מזועזעת, בבכיות נוראות, על ענין שמירת השבת. לאחר זמן ראה פעם נוספת יהודי מחלל שבת. שוב עשה אסיפה ושוב בכה בכיות גדולות, ובכל זאת אמר על עצמו אחר כך, שמרגיש בעצמו שאין זו כבר אותה בכיה ואותו כאב כמו בפעם הראשונה. שמירת השבת נעשתה אצלו מעט קלה יותר לאחר שראה חילול שבת פעם נוספת, והוא כבר אינו מרגיש את חומרת חילול השבת כמו שהרגיש בפעם הראשונה. כשרואים דבר רע, זה משפיע על הנפש. זה מה שאמרה התורה על עמלק: "אשר קרך בדרך". אחרי קריעת ים סוף - "שמעו עמים ירגזון, חיל אחז יִשְׁבִי פלשת" (שמות טו, יד), כל העמים מבינים שאי אפשר לפגוע בישראל. בא עמלק ומקרר את האמבטי. נכון שעמלק קיבל את שלו, "ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב" (שם יז, יג), אבל האמבטי כבר אינה נראית בעיני העולם כל כך רותחת כמו בהתחלה. אפשר לנגוע בה: אמנם נכרים, אבל אפשר לנגוע. כך מתקררים גם אנו, כשאנו רואים מעשי עבירה שנעשים לנגד עינינו.

אבל הראיה פועלת גם לטוב, לא רק לרע. משה רבנו עומד להכנס לעולמות עליונים, לדרגות רוחניות גבוהות ונשגבות ששום נברא לא השיג אותן, ובכל זאת הוא רוצה להתעכב עוד קצת בעולם הזה, רק כדי לראות את ארץ ישראל. מפני שגם ראיית ארץ ישראל יש לה מעלה. זה אחרת אם יבוא לעולמות העליונים בלי לראות את ארץ ישראל, או יבוא לשם לאחר שראה את ארץ ישראל. ואולי מותר ללמוד מזה גם להפך: כמו שלראות קדושה זו מעלה, כך לראות טומאה זה חסרון. לא כדאי אם כן לנסוע לחוץ לארץ רק בשביל לראות את חוץ לארץ. עדיף לראות את ארץ ישראל, לא את חוץ לארץ...

ראש הישיבה שליט"א דיבר היום על הצורך להתקשר לארץ ישראל. אנו צריכים לדעת מה ערכה של ארץ ישראל.

איסור, גם אם האמת היא שלא עברנו כל איסור. למשל, בגד שהתרטב בשבת, אסור לתלותו לִיבוש, שמא יחשדו בי שכיבסתי אותו בשבת (שו"ע או"ח סי' ש"א סע' מ"ה). למה הפריע לחז"ל החשד הזה? אם לא עברתי כל איסור, מה אכפת לי אם יחשדו בי לחינם? בפשטות יש לומר, שחז"ל חששו שמא יהיה מי שילמד ממני שמותר לכבס בגדים בשבת. "אם פלוני תולה בגדים לִיבוש בשבת, כנראה שמותר לכבס בגדים בשבת"... קולות הרי מוכנים לקבל מכל אחד... אבל הגר"א ז"ל הסביר זאת באופן אחר. הגר"א מבאר, שגם אם לא ילמדו ממני להקל לכבס בשבת, עצם העובדה שאני מוכן שיחשבו עלי שאני מחלל שבת ח"ו, למרות שאין זה נכון, זה גופא מוכיח שהשבת אינה יקרה בעיני כל כך. דבר שמאד אכפת לאדם, הוא לא רוצה שיחשדו אותו ממנו. אף אדם לא רוצה שיחשדו בו שהוא גנב או רוצח ח"ו, גם אם אין זה נכון. למה? כי כל אדם מביין שגניבה היא דבר מגונה, וכן רצח, ועל כן הוא אינו רוצה שיחשדו בו שעשה חלילה אחד מן הדברים המגונים הללו. כך צריך להיות גם לגבי חילול שבת. צריך שתהיה לאדם התנגדות פנימית לכך שיחשדו בו שמא הוא מחלל שבת ח"ו. ואם לאדם מסויים לא אכפת אם יחשדוהו בחילול שבת, זה גופא מוכיח שהשבת אינה יקרה בעיניו כל כך.

ממי להתנתק ולמי להתחבר?

התורה אומרת: "על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר" (דברים יט, טו). אם מתקיימת העדות בשנים, למה פרט הכתוב בשלשה? למדו מזה חז"ל (משנה מכות ה, ב), שהתורה עשתה שלשה עדים כשנים, שאם הוזמה כת בת שלשה עדים בעדותן, גם השלישי נענש ב"כאשר זמם", ואינו יכול לפטור עצמו בטענה שלא גרם כל נזק בעדותו, כיון שעדות השקר היתה מתקיימת גם בלעדיו. מדוע באמת לא פטרה אותו התורה מעונש? הרי באמת לא הוסיף מאומה על מה שגרמו כבר הראשונים. אדבא, השלישי היה עוד יכול להציל את הנידון בעדותו השקרי. כיצד? אם בית הדין היה מוצא סתירה כלשהי בין עדותו של העד השלישי לעדותם של שני העדים הראשונים, הרי כל העדות היתה נפסלת והנידון היה ניצל. ובכל זאת, אם לא קרה כך, חייבה אותו התורה בעונש כמו שני העדים הראשונים, למרות שלא הוסיף כלום בעדותו, וגם בלעדיו היה נגמר הדין על הנידון. מדוע אם כן הוא נענש? אומרים חז"ל: מפני שנטפל לעוברי עבירה (שם). אמנם השנים הראשונים לברם גמרו כבר את מעשה העבירה, אבל סוף סוף כיון שלא היה אכפת לו להתחבר לעוברי העבירה הללו, הרי הוא נענש כמותם. חז"ל לומדים מכאן, שכל שכן שכן הוא הדבר לגבי נטפל לעושי מצוה. הרי מידה טובה מרובה ממידת פורענות, ואם כן כל שכן שמי שנטפל ומתחבר לעושי מצוה, מקבל שכר כעושי המצוה. אמנם המצוה היתה נעשית בלעדיו, אבל אדם זה יודע למי להתחבר, ועל דבר זה מגיע לו שכר. לוט לא יודע למי להתחבר. הוא מתחבר לאנשי סדום, ומאבד בגלל זה את כל רכושו בהפיכת סדום. כל זמן שהתחבר עם אברהם היה עשיר. משהתחבר לאנשי סדום הפסיד את כל רכושו.

הגמרא מביאה (חולין ז, א) שר' פנחס בן יאיר הלך פעם בדרך לצורך פדיון שבויים. הגיע לנהר גדול שאי אפשר היה לעבור בו. דרש ר' פנחס מן הנהר להחצות בפניו, כיון שהולך לדבר מצוה. הנהר אכן שמע בקולו ונחצה בפניו! היה שם עוד יהודי שהלך

חז"ל אמרו: "שלוחי מצוה אינן ניזוקין" (פסחים ה, ב). ונחלקו חז"ל מאיזה פסוק לומדים זאת. הנפקא מינה בין שני הלימודים, האם רק בהליכתן מובטחים שאינן ניזוקין, או גם בחזירתן (ע"י שם). והנה, הגמרא מביאה, ששאלו את רב, האם תלמידים הגרים בריחוק מקום מבית המדרש רשאים לבוא לבית המדרש מוקדם בבוקר (כשעדיין חשוך בחוץ), או שצריכים לחשוש לסכנת הדרכים ולא לצאת מביתם עד שיאיר היום. אמר רב: שיבואו! עלי ועל צוארי! (כלומר: ודאי לא ינזקו, כיון שהולכים לדבר מצוה). הוסיפו ושאלו אותו: האם גם לשוב לביתם בסוף היום ויכלו בשעת החשכה? על שאלה זאת ענה רב - איני יודע.

וקשה: כמו איזו דעה סבר רב? אם סבר שרק בהליכתן אינן ניזוקין, היה לו לומר שלא יחזרו משחשכה. ואם סבר שגם בחזירתן אינן ניזוקין, היה לומר שיכולים לחזור משחשכה. ולומר שהסתפק בין שתי הדעות, זהו דוחק נכין קשה לומר שרב לא ידע מאיזה פסוק הוא לומד שלוחי מצווה אינם ניזוקים. ועל כן נראה לעניות דעתי לבאר כך: רב סבר ש"שלוחי מצוה אינן ניזוקין" הוא רק בהליכתן, אבל על חזרתן - אין הבטחה שלא יזוקו. אלא שהחזרה, לא תמיד היא רק חזרה. פעמים שהחזרה עצמה נחשבת להליכה לדבר מצוה. כיצד? אם אדם חוזר הביתה מפני שב"ה הסדר נגמר ואפשר ללכת לאכול ולישון - זו איננה הליכה לדבר מצוה. אבל אם אדם חוזר הביתה לאכול ולישון כדי שיהיה לו כח ללמוד מחר, בשבילו גם החזרה היא הליכה לדבר מצוה! הוא אינו "חוזר" כעת מדבר מצוה, אלא "הולך" לדבר מצוה, להכין עצמו ללימוד של מחר! זהו שאמר רב, שלגבי לבוא לבית המדרש - "עלי ועל צוארי". לא משנה מה תהיינה הכוונות, בין אם באים ללמוד לשמה ובין אם באים ללמוד שלא לשמה, בכל מקרה זוהי הליכה לדבר מצוה, ומובטחים שלא ינזקו בדרך. אבל בחזרה הביתה - זה כבר מסור ללבו של כל אחד ואחד. על זה אי אפשר להבטיח כלום. כי בזה הדבר תלוי בלבו של כל אדם, אם חוזר כדי ללמוד מחר, או שחוזר סתם.

הכלל הוא אפוא, שהרבה תלוי בכוונת האדם, מה המגמה שלו, לחפש להתחבר ללומדי תורה, להיות קרוב ללומדי תורה ולמקיימי מצוות, או לא. אמנם אנו רוצים להיות בתוך ארץ ישראל, אבל גם בארץ ישראל צריך לחפש מקומות של תורה ויראת שמים, שכן טוב וחבר טוב, וע"י ההתחברות הזאת להיות בעצמנו תלמידי חכמים ויראי שמים, לעלות מעלה מעלה בתורה ויראת שמים, ונזכה באמת, שבמקום התנתקות מתורה והתנתקות מארץ ישראל, נזכה להתחברות לתורה והתחברות לארץ ישראל, כמו שראש הישיבה שליט"א אמר היום, שתהיה התחברות לכל מה שצריך להתחבר אליו, והתנתקות מכל מה שצריך להתנתק ממנו, ונזכה לראות בישועת ה' לעמו ולארצו וללומדי התורה ולכל עם ישראל, אמן!

ארץ ישראל היא ארץ ה', וחז"ל היא ארץ טמאה. בשביל הגויים היא מספיק טובה, אבל בשבילנו רק ארץ ישראל היא מקום מתאים, ולא חז"ל. אבל גם בתוך ארץ ישראל צריך לדעת להתחבר למקומות של תורה ויראת שמים, לראות מול העינים תלמידי חכמים יראי שמים, שכן טוב וחבר טוב, שדוחפים אותנו לתורה ויראת שמים. וכמובן, העיקר הוא שגם האדם עצמו יהיה תלמיד חכם וירא שמים.

גם מי שמחפש פרנסה, ראוי שיחפש פרנסה בשטח התורה, להיות ר"מ, להיות ראש ישיבה, להיות רב, להיות דיין או שוחט או מוהל, יש הרבה דברים בשטח התורה שאפשר למצוא בהם פרנסה. הרי מי יהיה רב או מוהל או שוחט אם לא אנחנו? "שינויי" או מר"צ לא יעשו זאת, לצערנו. אם כן נותר רק לנו לעשות את הדברים האלו. ואין בזה משום "אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם" (אבות פ"ד מ"ה). כי אם המטרה העיקרית של האדם היא ללמוד תורה, אלא שהוא מוכרח גם להתפרנס ולכן הוא עוסק בדברים האלו, הרי שאין כאן עשיית התורה קרדום לחפור בה פרנסה, אלא להפך, יש כאן עשיית הפרנסה קרדום לחפור בה תורה. שזה ודאי מותר. הכל תלוי בכוונתו של האדם, מה העיקר אצלו, ומהו הטפל שמשרת את העיקר.

מעשי האדם נשקלים לפי כוונת הלב

הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל אמר משל יפה, שיש בו כדי להבהיר כיצד הכוונה של האדם במעשה מסויים יכולה לשנות את ערכו הרוחני מקצה לקצה. משל לשני חנוונים שמוכרים סחורה זהה באותו מחיר. האחד, כל מטרתו לתת לכל יהודי כל טוב, חלות ובשר ודגים, לכבוד שבת וגם לחול (שהרי גם ביום חול יהודי צריך לאכול משהו...). אלא מאי? אם רק יחלק בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב ושאר מיני מוצרים, לא יוכל להמשיך לאורך זמן בנתינתו, שכן לא יהיה לו ממה לחדש את המלאי, וגם לא יהיה לו ממה להתקיים כדי שיוכל לשרת את הלקוחות. ממילא מוכרח חנווני זה לעסוק גם ב"לקיחה", ולקחת כסף מן הקונים. לעומתו, הסוחר השני, כל מטרתו היא לקחת כסף מן הבריות. ואולם אם רק יתלה על חנותו שלט: "כאן מקבלים כסף", ספק גדול אם יהיה מי שיכנס אליו. ממילא הוא מוכרח לתלות שלט "כאן מוכרים בשר ודגים ועופות", ומוכרח גם לספק סחורה לאנשים, כדי שיאותו להעניק לו מכספם.

שני החנוונים פועלים א"כ באותו אופן, נותנים סחורה ולוקחים עבורה כסף, ובכל זאת רב ועצום ההבדל ביניהם. אצל האחד גם הלקיחה אינה אלא נתינה, כי אינה אלא "היכי תמציי" שיוכל להמשיך ולתת, ואצל השני גם הנתינה אינה אלא לקיחה, כי נתינתו אינה אלא "היכי תמציי" כדי לקחת מאנשים את כספם. ועל כן, אצל האחד מביא המסחר לדבקות בקב"ה, שהרי הוא מתדמה לקב"ה, שגם הוא רק נותן ולא לוקח, ואילו אצל חברו, אותו מסחר עצמו, אינו מביא אלא לריחוק מן הקב"ה, שהרי כל כולו לקיחה, הפך ממידותיו של הקב"ה. הכל תלוי אם כן בכוונת האדם, מה עיקר אצלו ומה טפל. אם העיקר הוא להיות בשטח תורה, לא נורא אם עושים מהתורה פרנסה. מוכרחים איכשהו לאכול כדי להמשיך בתורה.